

ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В СУЧАСНІЙ ЖУРНАЛЬНІЙ ТЕАТРАЛЬНІЙ КРИТИЦІ

Валентина Галацька
(Дніпропетровськ, Україна)

У статті розглядаються суб'єктні та позасуб'єктні форми вираження авторської свідомості, які продукуються в журнальній театральній критиці незалежної України.

Ключові слова: образ автора, суб'єктні, позасуб'єктні форми вираження авторської свідомості, жанр, стиль.

Рассмотрены субъектные и внесубъектные формы выражения авторского сознания, которые продуцируются в журнальной театральной критике независимой Украины.

Ключевые слова: образ автора, субъектные, внесубъектные формы выражения авторского сознания, жанр, стиль.

The article revises subjective and extra-subjective forms of expressing author's vision which are producing in journal theatrical criticism of the independent Ukraine.

Key words: author image, subjective and extra-subjective forms of expressing author vision, genre, style.

Постановка проблеми. Тракткування образу автора є цікавою науковою проблемою в сучасному літературознавстві, концептуальність осмислення якої визначає її вагомість як для тих, хто безпосередньо бере участь у створенні мистецьких шедеврів, так і для тих, хто намагається їх осягнути, відчутти глибокий гуманістичний потенціал, який генерує мистецьку енергію.

Проблема автора як творця, своєрідного деміурга в художньому моделюванні дійсності стала об'єктом наукових пошуків ще з античних часів. Аристотель у праці "Поетика", розмежовуючи види мистецтва, літературні роди, вказував на винятковість авторської особистості [1, с. 17]. З того часу образ автора мистецького твору, його концепція осмислення життєвих явищ і переведення їх у площину художню, моделювання дійсності засобами різних видів мистецтв (у театральному мистецтві за допомогою „запропонованих обставин”) є наскрізним для методології гуманітарних наукових досліджень.

Згадане актуальне також і для сучасної театральної публіцистики, у якій автор виступає носієм окресленої морально-етичної концепції, певного погляду на дійсність, вербально-оцінною моделлю якої виступають інформаційні журналістські жанри (розширена інформація, інтерв'ю-діалог, портретне, біографічне, лейтмотивне інтерв'ю), аналітичні види (рецензія, кореспонденція, огляд).

Поняття "проблема автора" є ключовим для теорії літератури, оскільки без нього неможливе ні вивчення ідейно-художньої специфіки твору, ні аналіз мистецького тексту взагалі: вистав, кінофільмів, картин. Дотичність цієї наукової дефініції до розуміння специфіки театрального мистецтва визнавав реформатор сцени Лесь Курбас, зазначаючи, що природа авторського бачення вистави, психологічне її підґрунтя пов'язане в першу чергу зі світовідчуттям творця [8, с. 27].

Невипадково театральне мистецтво сьогодні вважається останнім островом автентичної комунікації [7, с. 140]. Багато дослідників [2, 5, 7] підкреслюють унікальний фікційний статус театального мистецтва, яке трактується як мистецька медія [2, с. 214].

У нинішньому глобалізованому суспільстві театральну комунікацію недоцільно розглядати як простий процес передавання інформації [2, с. 213], що визначається кордоцентричністю ментальної природи українців. Обґрунтовуючи поняття театру як комунікативної системи, німецький професор Крістофер Бальме називає „комунікацію” або “інтерацію” з театальною публікою в окресленому сценічному просторі медійною. Природно, що її вивчення потребує якісного міждисциплінарного підходу, оригінального “метафоричного способу виявлення” [2, с. 165], вербально вираженого в аналітичних журналістських жанрах, споріднених з аналогічними видами театальної критики: огляду, рецензії, інтерв’ю.

Актуальність дослідження. У цьому плані інтерпретація театального мистецтва в інформаційно-аналітичних жанрах журналістики уявляється актуальною з точки зору декодування прийомів сценічної виразності в словесні, які уособлюють синкретизм вербально-візуально-перформансної парадигми в його структурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми теорії автора досліджували учені: М.Бахтін, В.Виноградов, Б.Корман, М.Кодак, В.Смілянська, А.Ткаченко, К.Фролова та ін. Наприклад, комунікативна концепція М.Бахтіна органічно є найближчою до розуміння специфіки театального мистецтва і спирається на ключові поняття: “діалог”, “виконавець”, “ситуація спілкування”. В усіх галузях людського спілкування, на думку М.Бахтіна, використовується мова у формі висловлювань, які відтворюють як умови, так і цілі кожної такої сфери. Три моменти – тематичний зміст, стиль, композиційна будова – визначають специфіку даної сфери спілкування, яка створює свої, відносно сталі типи висловлювань, або первинні мовні моделі, на основі яких формуються і вторинні (більш складні жанри) [3, с. 38].

Саме жанр і жанрові різновиди, на думку дослідника, визначаються хронотопом, предметом, метою і ситуацією висловлювання [3, с. 378], що породжує позасуб’єктні форми вираження авторської свідомості в художньому тексті, які є актуальними для тексту публіцистичного.

Найбільш досконалу, на наш погляд, концепцію теорії автора створив літературознавець, професор Іжевського університету Б.Корман, який зазначає, що автор безпосередньо не входить у текст: „він завжди опосередкований – суб’єктами та позасуб’єкними формами вираження авторської свідомості” [6, с.2].

Цікаву інтерпретацію образу автора в публіцистиці здійснюють Н.Валгіна, Н.Заверталюк, В.Здоровега, А.Коваль, Г.Микитів, М.Парцей, Є.Почкай, Л.Савчин, Г.Солганик, підкреслюючи умовність даної дефініції та неможливість ототожнення її з реальним автором.

Виходячи із загальнофілософських позицій суб’єкта, як суб’єкта, що виражає певну точку зору на світ, саме образ автора відповідно породжує жанр та рід твору, активно продукуючи позасуб’єктні (не пов’язані з суб’єктом мовлення – письменником, а в даному випадку – журналістом) форми вираження авторської свідомості – особливі жанрові утворення інформаційно-аналітичного змісту.

Мета статті полягає в дослідженні форм вираження авторської свідомості в сучасному медійному тексті (на матеріалі журнальної театальної критики). Для аналізу жанрів театальної публіцистики нами застосовуються методика відбору та класифікації категоріального апарату проблеми автора Б.Кормана, елементи театрознавчого аналізу.

Виклад основного матеріалу. Важливою, ключовою в словесній інтерпретації театальної реальності, декодуванні основних категорій театру, форм та сценічних жанрів, структурних елементів вистави в мовно-символічну сферу постає особистість автора інформаційно-аналітичного матеріалу, журналіста, театального критика.

Для наукової характеристики проблеми нами визначені всеукраїнські театральні часописи "Кіно – Театр", "Український театр", "Просценіум" (2004-2009 рр.), в яких активно продукуються інформаційно-аналітичні жанри журналістики. Специфіка обраного предмета аналізу зумовила вибір таких методів дослідження наукового матеріалу: індуктивно-дедуктивний, міждисциплінарний, типологічний, герменевтичний, контент-аналіз, неструктурованого та систематичного спостереження.

Театральну критику доцільно схарактеризувати сьогодні як особливий семантичний концепт мистецької реальності, породжуваний двома самостійними типами словесності: художньої та масової комунікації. На наш погляд, продуктивним є виявлення її жанрових особливостей на матеріалі вищезначених спеціалізованих видань, оскільки дефініції жанрології театральної публіцистики виступають активними позасуб'єктними формами вираження авторської свідомості.

В останні роки спостерігається "тенденція розширення меж генологічної проблематики до глобально-соціокультурних, інформаційно-комунікативних масштабів" [9, с. 170]. Такий підхід дозволяє розглядати жанр як форму художнього структурування і перетворення інформації, тип художнього та журналістського твору, основне поняття соціології мистецтва.

Найбільш фактографічно точно, структуровано характеризують мистецьку дійсність на сторінках всеукраїнських театральних часописів "Кіно – Театр", "Український театр", "Просценіум" інформаційні жанри журналістики. Замітка (розширена інформація) посідає незначне місце у структурі цих друкованих видань, що пояснюється розташуванням матеріалів на останніх сторінках, наприклад, у рубриці "Мистецька хроніка" у часописі "Кіно – Театр".

Прикметно, що цей жанр будується за класичними канонами «перевернутої піраміди», коли головний факт виноситься на початок, а другорядні розташовуються в матеріалі залежно від ступеня їх значущості ("Новий статус і нові прем'єри", "Приз за кращу режисуру", "Солодка Даруся" на сцені", "Ювілеї "Сузір'я", "Пам'яті про Голодомор присвячується"). Варто зазначити, що жанрова манера відзначається об'єктивністю подачі інформації з елементами аналітики. Це помітно об'єктивізує авторську манеру подачі матеріалу і демонструє активність позасуб'єктних образно-свідомісних форм: "Конкурс 2008 року засвідчив свій новий щабель розвитку, підвищив вимоги до професіоналізму учасників, спроможність НСТД України в умовах безгрошів'я вирішувати складні завдання у вихованні творчої молоді" ("Кіно – Театр". – 2009. – № 1. – С. 63).

Професор Б.Корман визначає автора як первинного суб'єкта мовлення, який формує власну стильову манеру, що визначає поняття "журналістська майстерність". Варто відзначити, що автори названих інформаційних матеріалів демонструють скупість зображальних засобів, підкреслену логічність викладу матеріалу, декодуючи театральні поняття в жанр замітки (розширеної інформації). Як і в класичній журналістиці, театральні репортери вдаються до викладу головної думки в ліді, який на сторінках часопису "Кіно – Театр" можливо диференціювати як лід "одного елемента" [4, с. 140]: "2008 рік для Київської академічної майстерні театального мистецтва "Сузір'я" став знаменний двома датами, адже цього року виповнилося 20 років театру і 100 років будинку, в якому він розташований" ("Кіно – Театр". – 2009. – № 1. – С. 64).

Жанр інтерв'ю на сторінках часописів "Просценіум" та "Український театр" активно реалізований у вербально-візуальній практиці емоційного впливу на інтелектуального адресата. За частотністю вживання він є найбільш розповсюджений у різних модифікаціях для відтворення сучасної театральної картини світу. Це визначається активністю авторської позиції журналіста (інтерв'юєра) та носія інформації (інтерв'ююваного).

Героями театральних інтерв'ю постають відомі режисери, актори, драматурги, які формують сьогодні національний соціокультурний простір, творчі досягнення яких є

класичними з точки зору художньої довершеності та гідними наслідування. Інтерв'ю органічно трактується сьогодні як об'єкт-суб'єктний комунікативний акт, "синкретичний варіант ментальнокультурного простору" [10, с. 20].

Ступінь інформативності матеріалу посилюється публіцистичністю викладу в жанровій модифікації інтерв'ю-замальовки, в якій присутні елементи інтерв'ю-діалогу. Цікаво й логічно вмотивовано це виявляється у матеріалах постійної рубрики "Критика" часопису "Просценіум", авторами якої є відомі театрознавці (що трапляється частіше) чи журналісти. Для матеріалів подібного типу характерне емоційно-оцінне бачення предмета зображення через інтерпретацію життєвої події відомої театральної особистості, що підтверджує поняття про автора як суб'єкта, який висловлює певну точку зору на світ, причому залежно від модифікації жанрової форми вона змінюється. Високий ступінь інтелектуального наповнення матеріалу підтверджує структура емпіричної авторської аргументації: "У виставі майже не звучать оригінальні пісні Едіт Піаф. Своїм успіхом вона завдячує іншій музиці, що написана і блискуче виконана в її дусі та в її характері. Саме в цьому і полягає основна родзинка вистави" (Доленко В. Голос Едіт Піаф – "Кіно – Театр". – 2009. – № 1. – С. 7.).

Рецензія посідає головне місце серед аналітичних жанрів журналістики, оскільки здійснює детальний аналіз театрального твору з метою встановлення його мистецтвознавчої й загальнолюдської цінності, формування у читача високих естетичних ідеалів. Притому автор повинен оцінити витвір театрального мистецтва як соціокультурне явище, застосовуючи аналітичний метод пізнання, який відповідно продукує манеру викладу думки.

Індивідуальний авторський стиль, полемічність думки, сфокусована у риторичних запитаннях та окличках, наявність образних деталей дієво відтворюють манеру публіцистичного мислення автора і демонструють варіативність позасуб'єктних форм вираження авторської свідомості в жанрі рецензії: "Сценографія являє собою образ лісу, який виник з самої п'єси. Хіба не вгадав сценограф у цьому поєднанні побуту та метафори сутність всієї чеховської природи, коли за побутовими деталями ховається рухливе й витончене життя людини?" (Малікова Д. Вистава-привид. – Український театр. – 2007. – № 2. – С. 3.)

У жанрі рецензії виявляється активність авторського монологу-тексту, синкретичність "потoku свідомості", що продукує дієвість суб'єктних форм вираження публіцистичної свідомості (метафоризація мислення, емоційно-образна інтерпретація театрального факту).

Висновки. Медійний аспект театрального мистецтва на сторінках спеціалізованих українських часописів сьогодні представлений в активних позасуб'єктних формах вираження авторської свідомості, що виражається в інформаційних (замітка, інтерв'ю-діалог, інтерв'ю-замальовка) та аналітичних (рецензія) журналістських жанрах, стильових особливостях матеріалів. Формально-суб'єктна організація журнальної театральної критики характеризується метафоричністю образного бачення театрального буття, діалектичністю викладу матеріалу.

Перспективи подальших розвідок. Дослідження форм вираження авторської свідомості в журнальній театральній критиці є перспективним з огляду на те, що це дозволяє констатувати різноманітність жанрових утворень, специфіку вираження опосередкованого авторського я в журналістському тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель. Поетика. / Аристотель. – К.: Мистецтво, 1967.– 136 с.
2. Бальме К. Вступ до театрознавства / Бальме Крістофер – Л.: ВНТЛ-Класика, 2008. – 270 с.
3. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. / М.М. Бахтин–М.: Искусство, 1986.–445 с.

4. Ворошилов В.В. Журналистика. Учебник, 3-е изд. / В.В. Ворошилов. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2001. – 446 с.
5. Клековкін О.Ю. Сакральний театр: Генеза. Форми. Поетика. (Структурно-типологічне дослідження): Монографія / О.Клековкін – К.: КДІТМ ім. Карпенка-Карого, 2002. – 270 с.
6. Корман Б.О. Литературоведческие термины по проблеме автора. / Б.О. Корман. – Ижевск: Изд-во УдмГУ, 1974. – 32 с.
7. Kotte A. Theater der Region – Theater Europas. Kongress der Gesellschaft für Theaterwissenschaft / Kotte Andreas. – Basel, 1995. – 250 s.
8. Лесь Курбас Філософія театру / Л. Курбас – К.: Основи, 2001 – 917 с.
9. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодернізму: трансформація національної ідентичності в умовах глобалізації / Н. Пелагеша. – К.: Нац. ін-т стратегіч. досл., 2008. – 288 с.
10. Пелипенко А.А., Яковенко И.Г. Культура как система: структурная морфология культуры. / АА. Пелипенко, И.Г. Яковенко. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 371 с.